

Elävien kuvien Phoenix

Hannu Salmi

(julkaistu *Turun Sanomissa* 15.2.2020)

Torin laidalla sijainnut Phoenix muistetaan Turun yliopiston ensimmäisenä päärakennuksena. Se purettiin vuonna 1959 sen jälkeen, kun yliopisto oli siirtynyt nykyaikaisempiin tiloihin. Suurimman osan historiastaan Phoenix palveli kuitenkin kokonaan muissa tehtävissä: ennen akateemista aikaansa se ehti olla yli 40 vuotta huvielämän keskus, hotelli, kokouspaikka, ravintola, konserttitila – ja elokuvateatteri.

Axel ja Hjalmar Kumlienin suunnittelema Hotelli Phoenix valmistui vuonna 1878. Sadan huoneen majatalo oli loistelas ja yltäkyläinen. Alkuvaikeuksien jälkeen hotellitoiminta vakiintui, ja rakennus tunnettiin kautta maan. Kun Arvid Järnefeltin romaanissa *Veljekset* (1900) päähenkilöihin lukeutuva Henrik saapuu Turkuun, hän ei voi vastustaa kiusausta vaan ottaa ”kolmen markan huoneen” kuuluisasta hotellista. Hän asettuu taloksi, kiillottuttaa saappaansa ja harjauttaa vaatteensa ennen peseytymistään ”hyvähajuisella, helposti vaahtoavalla saippualla”. Huoneessa on jopa ”jalanpolkaistava, sukkela suihkukone, josta vesi painettaessa pulpahti esille”.

Hotellitoiminnan ohessa Phoenix tarjosi paikan huvituksille. Kun elävät kuvat alkoivat yleistyä 1800-luvun lopulla, näytöksiä järjestettiin kaikenlaisissa tiloissa ravintoloista sirkusmaneeseihin. Ennen elokuvateattereiden aikaa kiertelevät esittäjät kulkivat paikkakunnalta toiselle liikkuvaa kuvaa esittelemässä. Turun ensimmäisen elokuvanäytöksen järjesti ruotsalainen insinööri Herman von Bardach maaliskuussa 1897. *Uusi Aura* -lehden ilmoituksessa todettiin 7. maaliskuuta, että insinööri järjestäisi kaksi ”kinematograafi-näytäntöä” Phoenixin ravintolasalissa. Istumapaikan sai markalla, ja seisomaan pääsi 50 pennin hintaan. Ajan tavan mukaan esitys koostui lyhyistä, korkeintaan muutaman minuutin mittaisista teoksista. Ohjelmistossa oli muun muassa kohta tsaari Nikolai II:n kruunajaisista (1896), todennäköisesti ranskalaisen Camille Cerfin kuvaamana.

Phoenixin esityksestä on säilynyt poikkeuksellinen aikalaistodistus. *Västra Finland* -lehden nimimerkki K. B. oli päässyt ylimääräiseen kutsunäytäntöön ja ihastunut kuvien luonnollisuuteen, katujen vilinään, uimarantojen elämänmenoon, aaltojen keinuntaan ja moneen muuhun ihmeellisyyteen. Kirjoittaja pohtii, että kohta jo svekomaanien ja fennomaanien riitely jää taakse, kun yleisöllä on mahdollisuus nähdä, millaista on elämä suuressa maailmassa.

”Maailmallisuus” eläviin kuviin liittyikin, eikä ihme, että Priman taloon vuonna 1905 syntynyt Turun ensimmäinen kiinteä elokuvateatteri sai nimen Maailman ympäri.

Elokuvaesitykset jatkuivat tulevina vuosina myös Phoenixissa. Tapaninpäivänä 1909 avasi ovensa elokuvateatteri Arkadia, jonka sisäänkäynti oli Aurakadun puolella. Entistä ravintolasalia koristivat komeat öljyvärimaalaukset. Lehtitietojen mukaan Arkadia oli ”Turun uusin ja kodikkain biografiteatteri”. Näytäntöjen aikana kuultiin säestystä ”Blüthner-flyygelillä”, ja yleisöä viihdytti

Hans Burmesterin orkesteri, toisinaan puhallinorkesteri. Näytäntöjä oli arkisin klo 16–22, pyhäpäivisin klo 15–23.

Tapani Maskulan haastattelema elokuva-alan veteraani Eino Näre muisteli 1960-luvulla, että Arkadiassa huomiota herätti kookas, musta ovimies, joka oli pukeutunut pitkään, punaiseen takkiin: ”Itse ohjelma käsitti kuusi tai seitsemän noin kymmenen minuutin pituista filminpätkää. Joka osan jälkeen vahtimestari kuulutti ovelta seuraavan jakson otsakkeen, pianisti löi soittimestaan mahtavat alkusoinnut ja ohjelma jatkui mielestäni perin jännittävänä.” Tapaninpäivän 1909 esityksessä nähtiin yllättävääkin ohjelmistoa, kuten elokuva *Lintukareilla*, joka kertoi linnunmetsästyksestä ulkosaaristossa.

Arkadia-teatterin omistaja oli rouva Lucie Widell. Tosin sosialistinen *Arbetet*-lehti epäili häntä poliisikomisario Enbergin bulvaaniksi. Teatteri vaihtoi omistajaa jo vuonna 1911, sillä kilpailu oli ankaraa. Vuonna 1912 salin hankki paroni Hjalmar Stackelberg, joka remontoi sen perusteellisesti. Uusi lämmitysjärjestelmä ja ilmastointi eivät kuitenkaan auttaneet. Lopulta, tammikuussa 1913, koko teatterin kalustus huutokaupattiin, mukaan lukien kinematografilaitteet, matot, tuolit ja seinien öljyvärimalaukset.

Arkadia sulki ovensa, mutta seuraelämän keskipisteenä Phoenix säilyi. Entiseen elokuvasaliin avattiin kahvila, ja syksyllä 1913 Phoenixin valtasi kansainvälinen suosikkitantssi, tango, jota turkulainen yleisö pääsi ihastelemaan.